

УДК: 65.290-55

М. А. АЖАЖА

ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВИ

Викладено аналіз класифікаційних ознак категорії “інноваційне підприємництво”; розглянуто алгоритм процесу інноваційного підприємництва, моделі інноваційного підприємництва, основні чинники підвищення ефективності роботи великих інноваційних підприємств.

In article the analysis of “innovational business” category classification attributes is given; models and factors which Influences the formation of an innovation are considered; algorithm of innovational business process has investigated; main factors of increasing work efficiency of the big innovational enterprises are revealed.

Актуальність дослідження інноваційного підприємництва в Україні зумовлена тим, що, володіючи великими науково-технічними можливостями, вона не в змозі досягати високих темпів зростання. Значною мірою це зумовлено відсутністю ефективного механізму реалізації інноваційного підприємництва. Зниження обсягів державного фінансування науково-дослідних робіт у роки розбудови незалежної держави призвело до ослаблення традиційних підприємств інноваційного сектора економіки – науково-дослідних і проектно-технологічних інститутів, конструкторських бюро та лабораторій вищих навчальних закладів. Новостворені альтернативні інноваційні структури (невеликі науково-технічні, науково-виробничі, проектні фірми, інженерні центри тощо) в умовах скорочення платоспроможного попиту на інноваційну продукцію та низьку інвестиційну активність мають фінансові та організаційні труднощі, що гальмують їх діяльність. В умовах сьогодення для виходу з кризи необхідно змінити технологічну парадигму і перейти до інноваційного характеру науково-технологічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблеми науково-технічної сфери завжди були в центрі особливої уваги вчених-економістів. Дослідженню питань інноваційної діяльності присвячено праці П. Друкера, Б. Твісса, В. Хартмана, Р. Солоу, Є. Тоффлера, В. Александрової, О. Амосова, Л. Анічина, Ю. Бажала, В. Воронкової, В. Воротіна, Л. Гатовського, А. Дегтяра, В. Дорофійенко, Г. Доброва, М. Долішнього, П. Завліна, С. Ільєнкової, В. Корженко, Н. Корабльової, В. Князева, М. Латініна, Є. Лібермана, О. Лапко, Б. Малицького, В. Мартиненко, А. Мерзляк, О. Мордвінова, Г. Одінцової, О. Оксанича, Я. Плоткіна, І. Продіуса, В. Ткаченко, Р. Тяна, Ю. Чернецького, Д. Черваньова, І. Школи, С. Ямпольського та ін. Однак в Україні недостатньо приділено уваги комплексному дослідженню проблем управління інноваційною діяльністю, тому особливого значення в сучасних умовах набуває вивчення і аналіз існуючих зарубіжних теорій і практики управління інноваційного підприємництва, уточнення деяких категорій інноваційної сфери.

Мета статті – теоретично обґрунтувати концепцію інноваційного підприємництва як чинника економічного зростання; розкрити сутність формування систем інноваційного підприємництва в Україні.

Економічне зростання держави в умовах кризи значною мірою спричинене зміною економічної ролі інновацій, темпів, напрямів і механізмів реалізації інноваційних процесів. Про це свідчить емпіричний аналіз тенденцій і чинників економічного зростання, де інновації стають ключовою рушійною силою продуктивнішого економічного зростання.

На сучасному етапі трансформаційних змін в умовах економічної кризи необхідність розвитку інноваційного підприємництва зумовлена такими чинниками: посиленням інтенсивних чинників розвитку виробництва, які сприяють застосуванню науково-технічного прогресу в усіх сферах економічної діяльності; визначальною роллю науки в підвищенні ефективності розробки та впровадженні нової техніки; необхідністю істотного скорочення термінів створення, освоєння нової техніки, підвищенням технічного рівня виробництва, необхідністю розвитку масової творчості винахідників і раціоналізаторів; специфікою процесу науково-технічного виробництва, що виражається в невизначеності результатів, багатоваріантності досліджень, наявності ризику та можливості отримання негативних результатів; збільшенням витрат та погіршенням економічних показників підприємств при освоєнні нової продукції; швидким моральним старінням техніки та технологій; об'єктивною необхідністю прискореного впровадження нової техніки та технологій тощо.

Під інноваційним підприємництвом розуміється процес створення нових товарів і технологій за допомогою практичного використання ідей і винаходів. Як правило, в основі підприємницької діяльності є нововведення в галузі продукції або послуг, що дозволяє створити новий ринок, задовольнити нові потреби. Інновації слугують специфічним інструментом розвитку підприємництва, але не інновації самі по собі, а направлений організований пошук нововведень, постійна націленість на них підприємницьких структур. Як відзначає П. Друкер, підприємств відрізняє інноваційний тип мислення, а інноваційна діяльність є особливим інструментом підприємництва.

До суб'єктів інноваційного підприємництва відносяться підприємства та організації, які здійснюють інноваційну діяльність. В умовах економічної кризи розвиток інноваційного підприємництва залежить від попиту з боку споживачів на інновації, наявність розвинутого науково-технічного потенціалу національної економіки, функціонування венчурних фірм та інвесторів, що фінансують ризикову інноваційну діяльність. Перші інноваційні підприємства на території України існували в таких організаційних формах, як науково-технічні суспільства, науково-технічні кооперативи тощо. Ці підприємства використовували наукову, матеріально-технічну базу та кадровий потенціал державних НДІ. Унаслідок погіршення економічної ситуації та зниження інноваційного попиту багато хто з наведених вище організаційних форм припинив свою діяльність або змінив її напрям.

Інноваційне підприємництво пов'язане з готовністю підприємця брати на себе весь ризик за здійснення нового проекту або поліпшення того, що існує, а також за фінансову, моральну і соціальну відповідальності, що виникають при цьому. У

загальному плані інноваційне підприємництво можна визначити як економічний процес, що приводить до створення кращих за своїми властивостями товарів (продукції, послуг) та технологій з метою практичного використання нововведень (рис.).

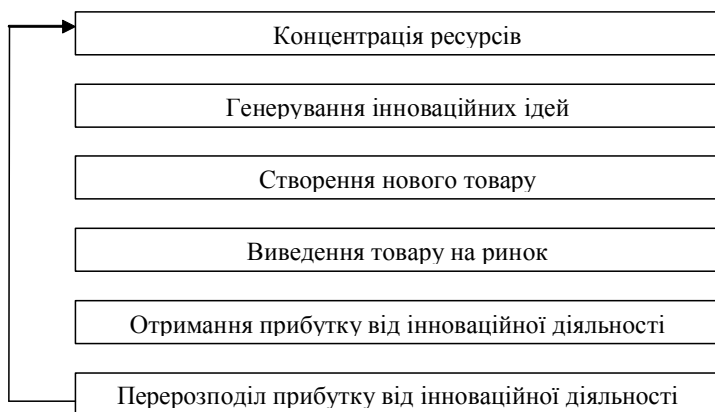

Рисунок. Алгоритм процесу інноваційного підприємництва

Ураховуючи чинники, що впливають на формування інновації, можна виділити три основні види інноваційного підприємництва:

1) продуктові інновації – процес оновлення збутового потенціалу підприємства, що забезпечує збільшення обсягу одержуваного прибутку, розширення частки на ринку, збереження клієнтури, зміцнення незалежного положення, підвищення престижу, створення нових робочих місць тощо;

2) технологічні інновації – процес оновлення виробничого потенціалу, направлений на підвищення продуктивності праці та економію ресурсів, що дає можливість збільшити обсяг прибутку фірми, удосконалити техніку безпеки, провести заходи щодо захисту навколишнього середовища, ефективно використовувати внутрішньофірмові інформаційні системи;

3) соціальні інновації – процес планомірного поліпшення соціальної сфери. Застосування інновацій такого роду розширює можливості на ринку робочої сили, мобілізує персонал, укріплює довіру до соціальних зобов'язань.

На основі способу організації інноваційного процесу у фірмі, який видозмінювався в процесі розвитку ринкового механізму, можна виділити три моделі інноваційного підприємництва: 1. Інноваційне підприємництво на основі внутрішньої організації, коли інновація створюється та (або) освоюється усередині фірми її спеціалізованими підрозділами на базі планування і моніторингу їх взаємодії за інноваційним проектом. 2. Інноваційне підприємництво на основі зовнішньої організації за допомогою контрактів, коли замовлення на створення та (або) освоєння інновації розміщується між сторонніми організаціями. 3. Інноваційне підприємництво на основі зовнішньої організації за допомогою венчурів, коли фірма для реалізації інноваційного проекту використовувала дочірні венчурні

фірми, що привертають додаткові сторонні засоби.

Найбільш ефективною в сучасних українських умовах є друга модель інноваційного підприємництва, за якої фірма розміщує замовлення на розробку нововведень або освоює їх власними силами. Відносна рідкість використання першої моделі пояснюється недостатнім потенціалом виробничо-промислової науки. До великих організаційних форм інноваційного підприємництва відносяться науково-технічні комплекси, інженерні центри, науково-технічні кооперативи, технополіси та науково-технологічні парки (технопарки), дослідницькі консорціуми та інкубатори, на засоби яких здійснюється комерціалізація інноваційного продукту. Масштабні форми інноваційного підприємництва сприяють розвитку наукоємного виробництва, здійсненню трансферу технологій для швидкого впровадження серед економічних агентів національної економіки.

Багато економістів пов'язують інноваційне підприємництво зі здатністю просування інновацій за допомогою ризикового бізнесу, а до суб'єктів інноваційного підприємництва відносять малі ризикові фірми, здатні реалізувати комерційно привабливі нововведення і одержати на цій основі прибуток. Проте крім малих форм інноваційного підприємництва (типовими представниками є венчурні підприємства, які створюються для апробації, доопрацювання та доведення до промислової реалізації ризикових нововведень), функціонують середні та великі організаційні форми інноваційного підприємництва.

Як малі, так і середні форми інноваційних підприємств можуть бути представлені такими організаціями: *діловий центр* (бізнес-інкубатор), що сприяє розвитку сумісного підприємництва, який забезпечує управління та послуги в юридичній, бухгалтерській, економічній і іншій діяльності малим підприємствам; *упроваджувальна фірма*, що спеціалізується на впровадженні, патентуванні та ліцензуванні, просуванні на ринок науково-технічних нововведень та об'єктів інноваційної діяльності, доведенні винаходів до комерційного використання і продажу ліцензій. На відміну від названих вище форм інноваційного підприємництва, *венчурні (ризикові) фірми* є тимчасовими структурами, що створюються для отримання конкретного кінцевого інноваційного продукту. Малі інноваційні підприємства мають порівняно з подібними великими суб'єктами високі шанси на отримання підприємницького прибутку за таких умов: використанні стратегії, орієнтованої на малі ніші ринків; відсутності жорсткої конкуренції і складних бар'єрів на ринку; невисокій капіталоемності виробництва та просуванні на ринок; використанні результатів базисних НІОКР у прикордонних галузях науки та техніки; можливості прямих контактів зі споживачами; відносної стабільності економічних умов діяльності та стійкості цін на сировину, матеріали, які комплектують, енергію тощо. Великі інноваційні підприємства відрізняються консервативністю та поволі реагують на нові суспільні потреби і комерційно вигідне втілення нових ідей у ринковий продукт. Висока ефективність малих інноваційних підприємств пояснюється оперативним реагуванням на нові наукові ідеї і на вирішення конкретних проблем, пов'язаних з отриманням кінцевого результату від реалізації інноваційного продукту. Ефективність роботи великих інноваційних підприємств підвищується при можливості масштабного використання інновацій; наявності жорсткої конкуренції на вже освоєних ринках, що

вимагає великих вкладень для просування інновацій; високих початкових витратах у виробництві інноваційного продукту; необхідності використання складних технічних систем, проведенні тривалих процедур випробування, апробації, ліцензування та сертифікації інноваційного продукту.

На відміну від малих підприємств, великі корпоративні структури підприємницького типу мають матеріальну та фінансову можливість для освоєння базових, стратегічних інновацій. Використовуючи ефект масштабу та маючи у своєму розпорядженні достатній капітал, велике корпоративне підприємство здатне освоювати стратегічні технології, що мають пріоритетне значення для досягнення національної економіки науково-технічного прогресу. Держава, співпрацюючи з великими підприємницькими структурами, створює змішані приватно-державні підприємства з виконання певних підприємницьких проектів і програм.

Таким чином, теоретична концепція економічного зростання держави в умовах кризи, що ґрунтується на інноваційному типі розвитку, передбачає зміну самого поняття науково-технічного прогресу і науково-технічного розвитку. З'являються нові пріоритети: добробут, інтелектуалізація виробничої діяльності, використання високих та інформаційних технологій, екологічність. Ця концепція потребує нової фінансово-кредитної політики, ефективного стимулювання інновацій, розвитку наукомістких і скорочення природоексплуатуючих галузей – на макрорівні; зміни типу підприємницької діяльності, активного залучення до виробництва малого та середнього приватного бізнесу – на мікрорівні. Характерною ознакою нової моделі економічного зростання держави в умовах кризи є широкий розвиток венчурного підприємництва, залучення ризикового капіталу до фінансування інноваційного бізнесу. Основним завданням розвитку економіки України в сучасних умовах є трансформація моделі економічного зростання – перехід до інноваційного типу розвитку з метою завершення структурної перебудови економіки і прискорення темпів економічного зростання, досягнення високої конкурентоспроможності на світовому ринку шляхом забезпечення відновлення продукції і технологій, збільшення експорту високотехнологічної продукції в його загальній структурі, поступового забезпечення необхідних темпів імпортозаміщення, розумного використання всіх необхідних ресурсів.

У перспективі подальших наукових досліджень – дослідити вітчизняний і зарубіжний досвід формування механізмів державної підтримки та активізації інноваційного підприємництва.

Література:

1. Буденко П. Т. Інноваційний потенціал промислових підприємств / П. Т. Буденко // Економіка розвитку. Харківський національний університет. – Х. : ХНЕУ, 2005. – № 2 (34). – С. 52–54.
2. Воронкова В. Г. Розвиток науки та виробництва в контексті інноваційно-інвестиційної парадигми (зарубіжний досвід Китаю) / В. Г. Воронкова // зб. наук. пр. Гуманітарний вісник ЗДІА. – Запоріжжя : ЗДІА, 2006. – № 27. – С. 12–21.
3. Дегтяр А. О. Організаційне забезпечення інноваційно-інвестиційного відтворення на регіональному рівні / А. О. Дегтяр, Т. О. Самофалова. – Держава та регіони. – 2007. – № 1. – С. 52.

4. *Клименко Н. Г.* Механізми управління інвестиційно-інноваційним розвитком регіону / Н. Г. Клименко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2003. – № 1 (15). – С. 99–103.

5. *Лапко О.* Інновації як предмет економічного дослідження / О. Лапко // Вісник УАДУ. – 1999. – № 4. – С. 186–190.

6. *Лебедик Г. В.* Інтелектуальний потенціал держави – джерело інноваційного розвитку / Г. В. Лебедик, О. М. Шуляк // Економіка і регіони (Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка). – Полтава : ПНТУ, 2005. – № 1 (4). – С. 162–165.

7. *Drucker P.* Management, Tasks, Responsibilities and Practices / P. Drucker. – N.-Y. : Harper&Row, 1974. – P. 32.

Надійшла до редколегії 16.03.2009 р.